

Література

1. Атамас П.Й. Управлінський облік : навч. посібн. / П.Й. Атамас. – К. : Центр навч. літ-ри, 2006. – 440 с.
2. Белоусова І. Роль управлінського обліку в підвищенні ефективності виробництва / І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит : наук. журнал. – 2009. – № 2.
3. Бутинець Т.А. Ефективність господарського контролю: проблеми визначення / Т.А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Сер.: Економічні науки. – Житомир : Вид-во ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 10-18.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік : підручник / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, З.Ф. Канурна, Н.М. Малога, Л.В. Чижевська. – Вид. 3-тє, [перероб. та доп.]. – Житомир : ПП "Рута", 2005. – 471 с.
5. Гасенко Л. В. Управлінський облік : навч. посібн. / Л.В. Гасенко, С.С. Грановський. – Дніпродзержинськ : Вид-чий відділ ДДТУ, 2007. – 214 с.
6. Голов С.Ф. Управлінський облік : підручник / С.Ф. Голов. – Харків : Вид-во "Фактор", 2009. – 779 с.
7. Гривківська О.В. Проблеми мотивації праці управлінського персоналу / О.В. Гривківська, Ж.В. Соловйова // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2008. – № 9(87). – С. 86-91.
8. Левицька С. Практичні аспекти впровадження управлінського обліку (на прикладі центрів відповідальності "Витрати") / С. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит : наук. журнал. – 2011. – № 7. – С. 34-44.
9. Майер Д.М. Основні проблеми економіки розвитку / Д.М. Майер, Джемс Е. Раух / за ред. А. Філіпенко : пер. з англ. Даніела Олесневич. – К. : Вид-во "Либідь", 2003. – 684 с.
10. Нападівська Л.В. Управлінський облік : підручник / Л.В. Нападівська. – Видавництво КНЕУ, 2010. – 623 с.
11. Партин Г.О. Управлінський облік : навч. посібн. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. / Г.О. Партин, А.Г. Загородній. – К. : Вид-во "Знання", 2007. – 303 с.
12. Пушкар М.С. Креативний облік : монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль, 2006. – 334 с.
13. Садовська І.Б. Організація управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах: теорія і практика : монографія / І.Б. Садовська, Н.В. Глущкевич. – Луцьк : Вид-чий відділ ЛНТУ, 2008. – 350 с.
14. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посібн. / В.В. Сопко. – К. : Вид-во КНЕУ, 2006. – 526 с.

Грыцак І.І., Чубай В.М., Управленческий учет в системе менеджмента предприятия: особенности организации и оценки

Раскрыты сущность управленческого учета, его функции и значение в системе управления предприятием. Изложены основные преимущества внедрения управленческого учета, проблемы организации и основные недостатки его функционирования, определены основные вопросы, которые необходимо согласовать для эффективного его внедрения, а также описаны основные принципы, на которых он основывается. Приведены этапы организации системы управленческого учета, определены критерии оценки уровня ее организации и эффективности ее функционирования.

Ключевые слова: управленческий учет, принципы, критерии оценки, центры ответственности, эффективность, организация системы управленческого учета.

Gricak I.I., Chubay V.M., An administrative account is in the system of management of enterprise: features of organization and evaluation

The essence of management accounting, its function and importance in the enterprise management system. The basic advantages of managerial accounting problems of organization and operation of its main drawbacks, the main issues to be agreed for its effective implementation, and describes the basic principles on which it is based. The article describes the stages of management accounting system, the criteria of evaluation of the level of organization and efficiency of operation.

Keywords: management accounting principles, criteria, responsibility centers, efficiency, organization of management accounting.

УДК 330.43

Проф. Г.І. Башнянин¹, д-р екон. наук; доц. А.А. Сельський², канд. фіз.-мат. наук; доц. Ю.І. Турянський¹, канд. екон. наук; проф. О.О. Кундицький³, д-р екон. наук.

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЗА СТУПЕНЕМ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто основні типи економічних систем за ступенем їх лібералізації. Проаналізовано макроекономічну та мікроекономічну лібералізацію у розвинених і перехідних економіках. Простежено ефективність економік з урахуванням їх належності до визначеного лібералізаційного типу господарських систем.

Ключові слова: лібералізація, мікроекономічні системи, макроекономічні системи, економічні системи, ефективність.

Постановка проблеми. Економічна (соціально-економічна і соціально-духовна) ефективність лібералізації значною мірою залежить від її початкового рівня. Є певні теоретичні підстави вважати, що за значних масштабів лібералізації її наступне посилення вже не супроводжуватиметься підвищенням економічної ефективності функціонування певних економічних систем, найшвидше, навпаки, її вплив на економічний розвиток буде негативним. З огляду на це, дуже важливу теоретико-методологічну роль для дослідження лібералізаційних процесів відіграватиме вирішення такої наукової проблеми, як типологізація економічних систем (як мікроекономічних, так і макроекономічних) за параметром її попередньої лібералізації.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблему ефективності розвитку капіталізаційних і лібералізаційних процесів у науковій економічній літературі порушено з початку становлення та розвитку економічної теорії. Однак її досліджували в контексті становлення, розвитку капіталістичних економічних систем як змішаного, так і чистого типу. Лише останніми роками у вітчизняній економічній літературі досить активно досліджують процеси капіталізації і лібералізації економічних систем перехідного типу. Серед них можна назвати праці Г.І. Башнянина, З.С. Варналій, В.М. Гейця, М.І. Долішнього, Б.В. Кульчицького, Є.Г. Панченко та інших економістів [1-6].

Мета роботи полягає в дослідженні проблеми ефективності розвитку лібералізаційних процесів у суспільстві та виокремлення основних типів економічних систем за ступенем їх лібералізації.

Виклад основного матеріалу. На основі наукового аналізу лібералізаційних процесів можна умовно виділити кілька лібералізаційних типів економічних систем за ступенем їх лібералізації (рис.). По-перше, це гіполібералізовані економічні системи, в яких державний вплив на економічний розвиток не дуже значний. До мікроекономічних гіполібералізованих систем належать, зазвичай, чисті монополістичні або олігополістичні економічні системи. Варто зазначити, що гіполібералізовані системи є одночасно гіперрегульованими. Процеси державної лібералізації економіки і державного регулювання протилежні за змістом і спрямованістю. Якщо ми посилюємо лібе-

¹ Львівська КА;

² Національна академія державного управління при Президентові України;

³ Львівський НУ ім. Івана Франка

ралізацію певної економічної системи, то одночасно знижуємо рівень її державної регуляції і навпаки. Лібералізація і регуляція як протилежні економічні процеси будуть також протилежними і за своїм економічними (і позаекономічними) наслідками. Про цей об'єктивний зв'язок між ними йдеться сьогодні у багатьох публікаціях, зокрема у [7, 8].

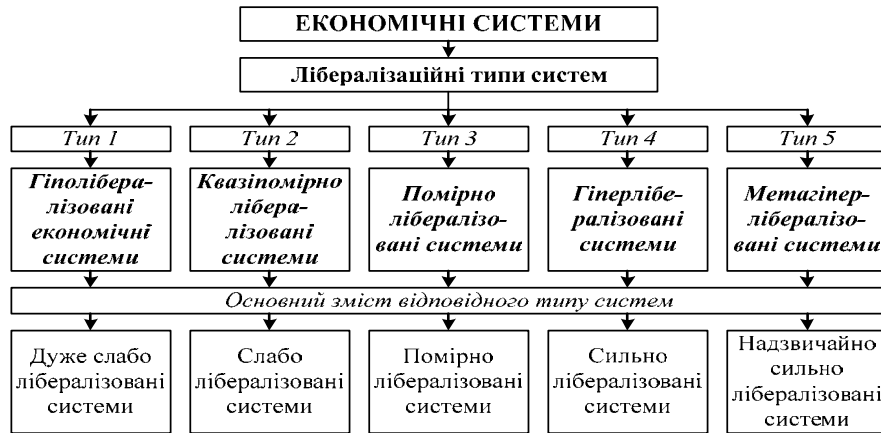

Рис. Типологізація економічних систем за ступенем їх лібералізації

А серед макроекономічних (національних) систем до розряду гіполібералізованих можна віднести такі економіки, в яких дуже значною за впливом є система державної регуляції або в яких значним чи дуже значним за обсягом є державний (суспільний) сектор економіки. До прикладу, гіполібералізований характер на певному етапі розвитку можуть мати національні адміністративні системи. Зокрема, в колишньому СРСР з початку 60-х до початку 90-х років XX ст. економіка була певною мірою гіполібералізована, а до початку 60-х (за всі попередні роки так званого соціалістичного чи комуністичного будівництва) вона була повністю централізована. Серед сучасних розвинених країн до розряду гіполібералізованих можна віднести ті національні економічні системи, політичною надбудовою яких є тоталітарні або авторитарні форми державного управління.

Якщо та чи інша економічна система є гіполібералізованою (незалежно, чи вона макроекономічна, чи мікроекономічна), це не означає, що її подальшу лібералізацію потрібно здійснювати без будь-яких обмежень, що коридор для подальшої лібералізації є дуже широким. Це не завжди так. Під час вирішення цієї проблеми потрібно враховувати, по-перше, структуру національної мікроекономічної системи (тобто співвідношення між суспільним і приватним секторами) і, по-друге, ступінь концентрованості (чи конкурентності, що те саме за своїми наслідками для розвитку зазначених вище процесів) тих чи інших мікроекономічних систем. Якщо в національній економічній системі частка державного сектору економіки є значною, то навіть гіполібералізація може призвести до негативних економічних наслідків. З посиленням лібералізації державного сектору він надшвидкими темпами починає

розвалюватись. Ми такий "розвал" уже почали спостерігати в останні кілька десятиріч розвитку адміністративної економіки в колишньому СРСР (і в інших країнах так званого реального соціалізму) в 60-80 роках XX ст. Гіполібералізація національної економіки в 60-80 роках XX ст. призвела до значного зниження темпів економічного зростання та економічної ефективності функціонування економічної системи. Такі ж негативні економічні наслідки може мати і гіполібералізація монополістичних економічних систем у розвинених економіках країн Заходу. Щоправда, з тією особливістю, що гіполібералізація монополістичних систем негативно впливатиме лише на національну економіку загалом. Її ж мікроекономічна оцінка (тобто те, як вона впливає на ефективність функціонування конкретної мікроекономічної системи) може бути не тільки позитивною, але й гіперпозитивною. Однак пріоритетною може вважатися саме макроекономічна оцінка лібералізації гіполібералізованих мікроекономічних систем.

Другим типом лібералізаційного порядку є так звані квазіпомірнолібералізовані системи, або, інакше, слаболібералізовані системи. Вони також, як і системи попереднього типу, значною мірою регульовані з боку держави. Масштаби подальшої лібералізації таких систем теж визначатимуться їх формційним та конкурентним (ринковим) типом. Якщо це суспільні макроекономічні системи, то їх подальша лібералізація не обов'язково буде продуктивною. А коли йдеться про певні ринкові типи мікроекономічних систем, то тут потрібно враховувати рівень їх концентрованості (чи монополізації). Найчастіше квазіпомірно лібералізацією характеризуються олігополістичні та певною мірою монополістичні системи. У таких системах державна регуляція може ще переважати державну лібералізацію.

Третій тип економічних систем за рівнем лібералізації – помірно лібералізовані системи, які за характером співвідношення між державною регуляцією і лібералізацією займають проміжне положення. Найчастіше такі помірно лібералізовані системи (серед систем мікроекономічного порядку) є системами конкурентного монополістичного типу. Їх подальша лібералізація, звичайно, супроводжуватиметься формуванням позитивних мікроекономічних ефектів (вона буде вигідна конкурентній монополії). Однак дуже часто при цьому формуватимуться негативні макроекономічні ефекти, для суспільства загалом вона вже буде не вигідна.

Можна також виділити такі лібералізовані типи систем, як гіперлібералізовані (сильнолібералізовані) і метагіперлібералізовані (надзвичайно сильнолібералізовані). У мікроекономічній сфері національної економіки найчастіше таким високим рівнем лібералізації характеризуються чисті конкурентні або майже чисті конкурентні системи. Їх подальша лібералізація певною мірою втрачає сенс, оскільки вона все одно є на абсолютно граничному рівні. Проте рівень їх державної регульованості дуже незначний. Такі системи з позицій рівня їх державної регульованості можна кваліфікувати як гіпорегульовані. Серед національних макроекономічних систем до розряду гіперлібералізованих чи метагіперлібералізованих (останні можливі лише в теорії, лише концептуально, а практично вони майже не трапляються) можна

віднести такі економіки, які майже не регулюються з боку держави (за винятком того, що держава встановлює лише певні грошові і податкові параметри для її розвитку), а за характером політичного устрою абсолютно демократичні. Тим не менше, ефективність чи продуктивність таких економік є надзвичайно низька, оскільки позитивні ефекти розвитку надзвичайно сильнолібералізованого приватного сектору економіки "з'їдаються" негативними ефектами такої ж лібералізації суспільного сектору.

Зауважимо, що надзвичайно сильна лібералізація економічних систем була на перших етапах ринкового реформування постсоціалістичних (чи посткомуністичних) економік. Вона призвела до формування і деякого "пожвавлення" діяльності приватного бізнесу, однак повністю знищила державний бізнес, суспільний сектор економіки загалом. Політику економічної лібералізації приводить держава без врахування факту двосекторності національної економіки, наявності в ній як приватного, так і досить значного державного сектору. Крім того, не можна було однаково лібералізувати приватний і суспільний сектори економіки. Останній вимагав значного державного регулювання. Практична реалізація вказаної політики призвела до різкого зниження темпів економічного зростання, тобто вони не тільки знизились, але й почався економічний гіперспад, який у більшості країн з перехідною економікою був призупинений чи дещо пригальмований лише в 1995-2000 рр. Різко знизилась і ефективність функціонування національних економічних систем більшості постсоціалістичних країн, зокрема і в Україні.

З порівняльного аналізу розвинених і перехідних економік за параметром ступеня їх лібералізації доходимо висновку, що в перших лібералізація економіки посилюється з переходом від суспільного до приватного сектору економіки – вона диференціюється. Якщо суспільний сектор у розвинених країнах сильно регульований, гіполібералізований, то приватний, навпаки, слабoreгульований і сильнолібералізований. Тобто гіперлібералізована система повинна бути гіпорегульована, а гіперрегульована – гіполібералізована. Зв'язок між відповідними економічними процесами (лібералізацією і регуляцією державного типу) завжди зворотній і спрямований у протилежні боки.

У перехідних економіках лібералізаційна політика держави була донедавна слабодиференційованою, лібералізація однаковою, або майже однаковою мірою "захопила" як приватний, так і суспільний сектори національної мікроекономічної системи. У такій своїй формі (як недиференційована) вона із блага перетворилася в "зло" і призвела до різкого зниження як ефективності, так і продуктивності економіки.

Також по-різному відбувається в розвинених і перехідних економіках мікроекономічна лібералізація. Якщо в розвинених країнах вона також диференційована, тобто відбувається залежно від ринкового типу тих чи інших економічних систем, то в перехідних економіках диференціація почалась лише останніми роками. Реформатори в країнах з перехідною економікою довго не могли зрозуміти, що лібералізація монополістичних і конкурентних систем повинна відбуватись в різних межах. Якщо конкурентні системи допускають і вимагають значної лібералізації, то монополістичні – лише в досить

вузьких межах. Останні повинні бути гіпо- або квазіпомірно лібералізовані і не більше. Проте лібералізація конкурентних систем може бути досить значною, наскільки це, звичайно, допустимо, бо абсолютна лібералізація – це лише теоретична абстракція, яка не може бути реалізована практично в жодній економічній системі, у жодній країні.

Висновки. Залежно від масштабів і початкового рівня лібералізації економічні системи поділяють на гіполібералізовані, квазіпомірно лібералізовані, помірно лібералізовані, гіперлібералізовані чи метагіперлібералізовані. Чим сильніше та чи інша економічна система лібералізована, тим слабше вона регульована з боку держави. Процеси регуляції і лібералізації є зворотньо спрямованими, мають різний вектор зміни. У будь-якій економіці різними за ступенем лібералізації є приватні і суспільні системи, конкурентні і концентровані системи, економічні та соціально-духовні системи.

Література

1. Башнянин Г.І. Ефективність дерегуляції економічних систем перехідного типу: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г.І. Башнянин, Г.С. Третяк. – Львів : Вид-во Львівської КА, 2008. – 502 с.
2. Башнянин Г.І. Про періодичну матрицю економічних систем : монографія / Г.І. Башнянин. – Львів : Вид-во Львівської КА, 2003. – 115 с.
3. Економічні системи / за ред. Г.І. Башнянина. – Львів : Вид-во ЛКА. – 2011. – Т. 2. – 496 с.
4. Перехідна економіка : підручник / за ред. В.М. Геєця. – К. : Вид-во "Вища шк.", 2003. – 591 с.
5. Долішній М.І. Становлення і розвиток систем економічного оцінювання в перехідних економіках: проблеми природи, типологізації і кліометричного аналізу / М.І. Долішній, І.М. Копич, В.С. Загорський // Економетричні методи і моделі в економіці : теорія і практика. – Львів, 1998. – Ч. 1. – С. 8-20.
6. Кульчицький Я.В. Порівняння економічних систем (проблеми методології) / Я.В. Кульчицький, Б.В. Кульчицький. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2007. – 318 с.
7. Ринкова економіка: теоретико-практичні проблеми становлення в Україні / Г.І. Башнянин, В.С. Загорський, В.С. Медведєв, А.Р. Серєда. – К. : Вид-во ІСДЮ, 1995. – 388 с.
8. Башнянин Г.І. Яку систему регуляції національної економіки ми повинні створювати в Україні / Г.І. Башнянин, І.М. Копич // Регіональна економіка : наук.-практ. журнал. – 1997. – № 2. – С. 38-45.

Башнянин Г. И., Сельский А. А., Турянский Ю. И., Кундицкий А.А. **Типологизация экономических систем по степени либерализации**

Рассмотрены основные типы экономических систем по степени их либерализации. Проанализированы макроэкономические и микроэкономические либерализации в развитых и переходных экономиках. Прослежена эффективность экономики с учетом их принадлежности к определенному либерализационному типу хозяйственных систем.

Ключевые слова: либерализация, микроэкономические системы, макроэкономические системы, экономические системы, эффективность.

Bashnyanyn G., Selsky A., Turyanskyy Yu., Kundyskij O.O. **The typology of economic systems according to the degree of liberalization**

The author considers the basic types of economic systems by their degree of liberalization. The macroeconomic and microeconomic liberalization in developed and transition economies have been analyzed. The economies efficiency based on their certain type of liberalized economic systems has been shown.

Keywords: liberalization, microeconomic systems, macroeconomic systems, economic systems, efficiency.